D92

Lietuvos nacionalinė M.Mažvydo biblioteka

Alp(LK)2164

LK

Literatūra • menas • mokslas

DRAUGAS — šeštadieninis priedas 2003 m. vasario 1 d. Nr. 21 (5)

Saturday supplement February 1, 2003 No. 21(5)

Prasmingų darbų kraitis

Povilas Gaučys — diplomatas, vertėjas, visuomenės veikėjas —išgyveno kelias epochas, tačiau, kur begyventų ar kokį darbą bedirbtų, visus darbus dirbo su begaliniu atsidavimu, nuoširdumu ir tikėjimu.

Povilas Gaučys gimė 1901 m. Vyžuonose. Pirmojo pasaulinio karo metais gyveno Sankt Peterburge, Rusijoje. Jau nuo 1921 m. spaudoje pradėjo skelbti savo pirmuosius straipsnius ir vertimus. Tais pačiais metais buvo išleistos ir pirmosios jo verstos knygos. 1924-1926 m. P. Gaučys studijavo prancūzų Prancūzijoje ir ispanų kalbas. 1926 m. grįžęs į Lietuvą, dirbo Užsienio reikalų ministerijoje Kaune, o nuo 1927 iki 1938 metų ėjo diplomatines pareigas Latvijoje, Argentinoje, Brazilijoje. P. Gaučio rūpesčiu buvo įsteigtos lietuviškosios mokyklos Latvijoje ir Argentinoje, o Brazilijoje pastatyta Maironio lietuviškoji mokykla. Nuo 1938 m. iki bolševikinės okupacijos P. Gaučys vėl dirbo Užsienio reikalų ministerijoje Kaune. Lietuvoje vertė iš vokiečių ir prancūzų kalbos J. W. Goethe, A. Dumas, antikos kūrinius.

Karo pabaigoje, kaip ir dauguma tautiečių, P. Gaučys pasitraukė iš Lietuvos. Pradžioje su žmona Emilija ir sūnumi atsidūrė Berlyne, vėliau pasitraukė į mažą Tiuringijos miestelį. Karo nusiaubtoje Vokietijoje teko patirti daug vargo ir nepriteklių. Savo atsiminimų knygoje apie sunkias buities sąlygas Vokietijos DP stovyklose P. Gaučys rašė: „Artėjant žiemai, kilo kuro problema. Nebuvo nei malkų, nei anglių. Reikėjo kiekvienai šeimai apsirūpinti kuru. Mudu su žmona pirmą kartą gyvenime, pasiskolinę pjūklą ir kirvį, išėjome į šalia mūsų ošiantį mišką nusipjauti didelės pušies ar augaloto buko, nugenėti šakų, supjaustyti į tinkamus gabalus ir juos suskaldyti. Taip vargome porą metų..."

Nuo pat pirmųjų metų svetur P. Gaučys aktyviai įsijungė į Vokietijoje įsikūrusios Lietuvių Bendruomenės veiklą, buvo LB pirmininkas, vėliau Švietimo valdybos narys. Vokietijoje P. Gaučys aktyviai dalyvavo visuomeninėje ir žurnalistinėje veikloje, ypač persikėlęs gyventi į Hanau lietuvių stovyklą, vedė ispanų kalbos kursus, parengė ispanų kalbos vadovėlį mokykloms. Jis, kaip vertėjas, buvo priimtas į Lietuvių rašytojų draugiją. 1949 m. daugeliui kultūrininkų išvykus į Ameriką, P. Gaučys tapo kultūrinio žurnalo *Aidai* leidėju iki žurnalo perkėlimo į JAV. Tais pačiais metais jis pats su šeima persikėlė gyventi į Ameriką. Savo atsiminimų knygoje jis prisiminė: „Išvežus LTB archyvą ir ištuštėjus raštinei, jaučiaus atlikęs jai paskutinį patarnavimą. Ji per ketverius metus Vokietijoje buvo įkūrusi mažą Lietuvos respubliką su plačiai išplėstu švietimo tinklu: vaikų darželiais, pradžios mokyklom, gimnazijom ir įvairiais kursais, su reprezentaciniais dainų ir šokių ansambliais, teatrais, su aukšto lygio periodine spauda ir knygų leidyklomis, su gausiomis profesinėmis organizacijomis".

Ilgus metus Gaučys su šeima gyveno Čikagoje, jis buvo aktyvus JAV Lietuvių Bendruomenės vadovybės narys, *Lietuvių Enciklopedijos* bendradarbis, ėjo Lietuvių rašytojų draugijos vicepirmininko pareigas. Tačiau didžiausią savo laisvalaikio dalį jis skyrė vertimams iš įvairių kalbų. Jis vertė ir prozą, ir peoziją, lietuvių skaitytojui stengėsi pristatyti pasaulio klasikinę ir dabartinę literatūrą. P. Gaučys yra išvertęs ir sudaręs Lotynų Amerikos, anglų, ispanų, portugalų ir amerikiečių novelių antologijas, taip pat prancūzų, italų, brazilų poezijos antologijas. Knygos yra išleistos su išsamiais vertėjo komentarais, nuorodomis, rašytojų biografijų pristatymu. Šį darbą vertėjas dirbo iki paskutinių savo gyvenimo dienų. Jis yra išvertęs daugiau kaip dviejų šimtų poetų ir virš penkiasdešimties prozininkų kūrybą.

Taip pat jis yra parengęs du išeivijos spaudos bibliografijos tomus, kuriuos išleido Lituanistikos institutas. Gyvendamas Amerikoje, P. Gaučys parašė atsiminimų knygą apie savo diplomatinį darbą tarpukario laikotarpiu. Ši knyga *Iš mano atsiminimų* buvo išleista jau po jo mirties 1992 metais Lietuvoje. Tiek gyvendamas Čikagoje, tiek ir vėliau Madison, Wisc., drauge su sūnaus šeima Povilas Gaučys dirbo Lietuvai ir lietuvybės reikalams, jis susirašinėjo ir palaikė ryšius su daugeliu Lietuvos kultūros įstaigų, universitetais, vertėjais Lietuvoje. P. Gaučio rūpesčiu, į Lietuvos bibliotekas buvo persiųstos jo verstos knygos. Savo asmeninę didžiulę biblioteką jis persiuntė Klaipėdos universitetui, o dalį grožinės literatūros į Vytauto Didžiojo universiteto biblioteką. Paskutiniaisiais savo gyvenimo metais P. Gaučys prastai matė, norėdamas perskaityti straipsnį ar laišką, jis turėjo naudotis daug kartų raides padidinančia lupa. Laiškus rašydavo rašomąja mašinėle ir dažnai jo laiškuose vis pritrūkdavo vienos kitos raidės, tačiau jo laiškai visada spinduliavo nuoširdžią šiluma ir rūpesčiu, noru skatinti ir padrąsinti darbams. Vertėją domino Lietuvos kultūrinis ir politinis gyvenimas, todėl, net ir būdamas silpnos sveikatos, 1991 m. rudenį jis išsiruošė į gimtinę. Povilas Gaučys buvo laimingas, viešėdamas Kaune ir Vilniuje, kur gražiai buvo paminėtas jo 90-ties metų jubiliejus. Jis džiaugėsi, bendraudamas su giminaičiais bei bičiuliais. Deja, šios viešnagės metu Gaučys susirgo ir lapkričio 12 d. mirė. Buvo palaidotas Petrašiūnų kapinėse Kaune.

Povilas Gaučys gyveno ilgą ir prasmingą gyvenimą. Per visą savo gyvenimą jis buvo labai kuklus, daugiau dalindavo kitiems, negu laukdavo dėmesio sau. Norisi tikėti, kad ir Lietuvoje jo darbai susilauks didesnio dėmesio bei įvertinimo.

Dalia Kuizinienė

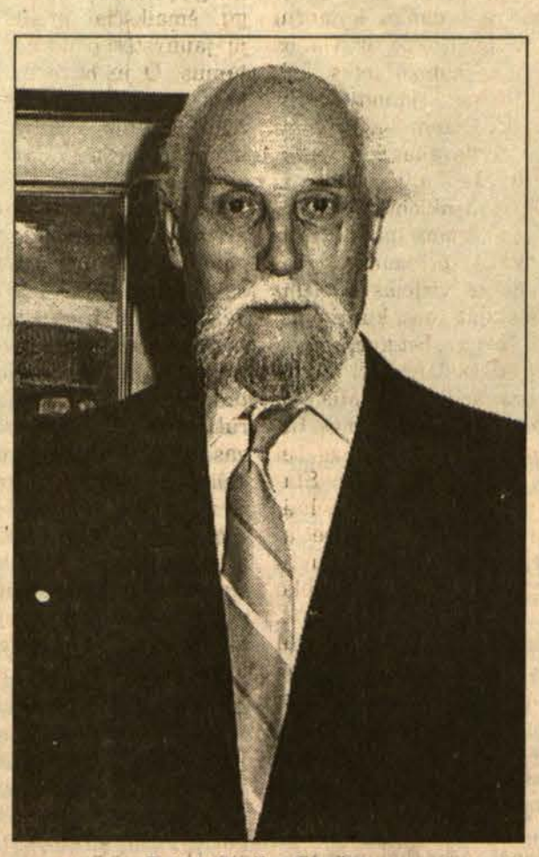

Rašyt. Povilas Gaučys.

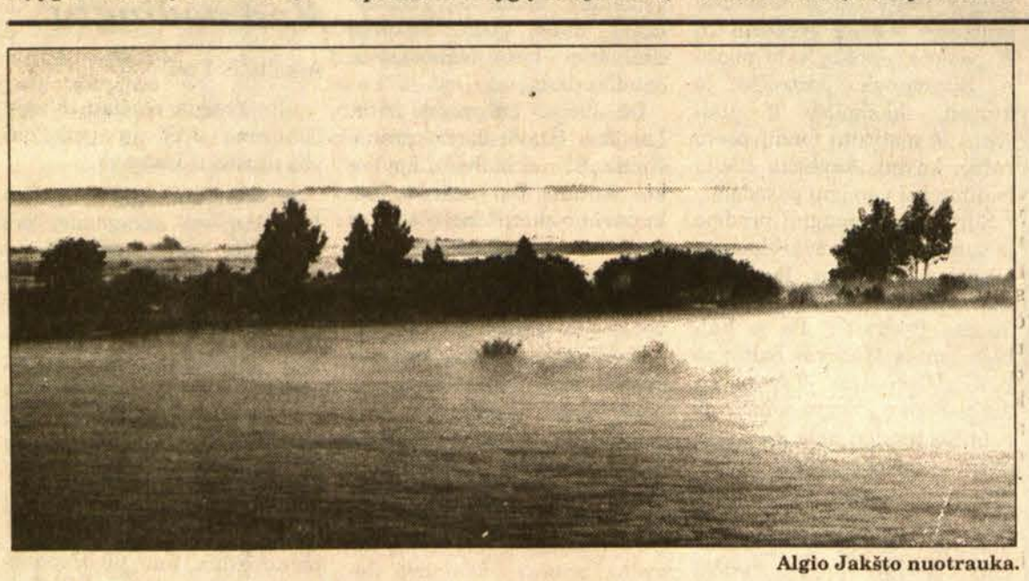

Algio Jakšto nuotrauka.

Kad nedingtų praeities ūkanose

Prisiminimai. Taip tenka vienu žodžiu įvardinti JAV LB Kultūros tarybos jau daugelį metų vykdomą unikalų projektą „Sakytinės istorijos papildymas", kai garbingo amžiaus sulaukusiam, geranoriškai sutikusiam prisiminti, atsiverti žmogui klausiantysis visų pirma paaiškina: „Jungtinių Amerikos valstijų Lietuvių Bendruomenės Kultūros taryba, susirūpinusi mūsų sakytinės istorijos papildymu, kviečia dalyvauti projekto programoje. Jūs gyvenote labai įdomiu ir sudėtingu laikotarpiu, todėl svarbu Jūsų pergyvenimus ir įspūdžius užfiksuoti ateičiai. Norime, kad Jūs papasakotumėte apie pasitraukimą iš Lietuvos, gyvenimą Vakarų Europoje ir atvykimą bei įsikūrimą JAV. Šie klausimai yra mūsų bandymas susipažinti su Jūsų įdomiu gyvenimu. Mūsų pokalbis bus užrekorduotas magnetofono juostoje ir vėliau perrašytas. Prašysime Jūsų pasirašyti leidimą naudotis šia medžiaga mokslo tikslams".

Projekto vadovė Laima Petrauskaitė-Vanderstoep sako, kad paruošti pokalbio klausimai nužymi pasikalbėjimo kryptį ir temas, kurios domina projekto autorius, nors kiekviena papasakota istorija yra unikali ir kartais neužprogramuoti nuklydimai į vieną ar kitą nenumatytą temą ne tik priverčia atidžiau įsiklausyti, bet ir smarkiai praplėsti žinių akiratį. Taip galėjo atsitikti Nijolei Voketaitienei ir Laimai Petrauskaitei, su diktofonu apsilankiusioms Gražinos Musteikienės namuose, kai jau pokalbio pradžioje — „Kodėl apsisprendėte išvažiuoti iš Lietuvos? Kada?", iškilo klausimas — apie ką bus kalbama: apie pirmąjį nepriklausomos Lietuvos vyriausybės pasitraukimą artėjant rusams, apie sugrįžimą, karo metus, ar antrąjį, rusų frontams artėjant prie Lietuvos. Taip buvo įrašytas išsamus, ypač vertingas pasakojimas, atsakyta į daugybę visai nenumatytų, netikėtų klausimų, gal labai nuvarginusių pasakotoją, bet ir išklausytas tikrai su dėmesiu.

Šiuo metu išklausyta ir į kompiuterio diskelius perrašyta per 20 pasakojimų. Pagal suplanuotus klausimus, kuriuos, beje, daugumas klausiančiųjų tiksliai vykdė, visos istorijos originalios, nesikartojančios, lyg mažos išpažintys apie jaunystę, gyvenimą, apie skausmingą mintimis sugrįžimą į karo, pasitraukimo ir tėvynės netekties laikus, vilčių išsipildymą ar nepasibaigiančią vienatvę, pasilikus toli be tėviškės. Ir norisi, kad būtų kuo daugiau pasakojančių savąsias istorijas, pakvietusių visus į savo prisiminimų lauką; tik taip ir galima pasauliui paskelbti, garsiai priminti priežastis, pakėlusias trečdalį tautos kelionėn iš savosios žemės, jaukių namų, šeimos, giminės lizdo į gūdžią nežinią.

„Tie mano prisiminimai tai istorija dviejų asmenų, kurie apleido tėvynę, bėgdami nuo raudonojo 'rojaus' ir atsidūrė toli už vandenyno svetimame krašte, Kolumbijoje. Tai lyg preliudas į pradžią išeiviško gyvenimo JAV", — rašo Sofija Petrauskaitė-Graužinienė, nuoširdžiai papasakojusi turtingos dukromis Petrauskų šeimos iš Tyrelkų kaimo likimo istoriją, atspindinčią visos tautos likimą: tremtis, kalėjimai, Sibiro platybės, mirtys ir prapuolusieji be žinios, sugrįžę ir nebe, ir tiksliausias atsakymas, paklausus, kokios konkrečios aplinkybės privertė tą lemtingą dieną išvažuoti iš Lietuvos, buvo artėjantis rusų frontas, išsinešant mažą viltį, o gal neilgam.

Laikas teisia, laikas gydo, atsirenka ir išryškėja vertybės, sumažėja skausmas, tik prisiminimai vis dar ryškūs, lyg viskas būtų įvykę dabar. Kaip dažnai tautiečiai, įsitvirtinę šioje vandenyno pusėje, čia suradę gyvenimo prasmę ir tikrumą, susėdę prie stalo, žodžiais sugrįžta prie tos pačios temos — ar atsimeni kaip mes bėgome? Ir toms kalboms, tiems prisiminimams nėra pabaigos: vėl visi jauni keliauja savo pasitraukimo kelionę, įvairiausiais keliais keleliais, priemonėmis, iš anksto pasiruošę ar tik su lagaminėliu rankose, vieniši, ar su vaikais ant pečių ir šalia, su tėvais, giminaičiais, draugais. Projekto kūrėjai skuba pakalbinti vyresnio amžiaus žmones, nors žinau, kad anuometinių moksleivių, studentų prisiminimai taip pat verti dėmesio;

Nukelta į 2 psl.

Jonas Zdanys

PROTĖVIAI

Kartais, pabudęs vidurnakty, vaikštau po namą šviesos nežiebdamas, tyliai, idant nepabustų vaikai, ir klausausi po prieangiu gulinčių akmenų alsavimo. Kartais, kai nusistovi tinkamas oras ir aušros ankštis tyliai barška tolumoje, akmenys ima kalbėti. Jų žodžiai liudija nepriklausomą jų gyvybę, jie šiugžda atplyšdami, pasišalindami, ir lieka vienišumo ženkle, švelniai guodžiasi vienas kitam, slinkdami tolyn nuo namo pamatų, ir čia pat palaidoja stačius savo mirusius. Tokiomis naktimis aš atremiu nugarą į sieną ir laukiu, kad vėjas pakartotų vienintelį galimą žodį. Kartais ten stoviu iki saulėtekio, jausdamas didžią vienovę, kurios dalelė esu, kurios negaliu valdyti nei įtakoti. Tada pajuntu savo vietą, savo nutolimą, išmokstu klausytis slenkančių pro mane akmenų murmėjimo, išmokstu nurimti, tylėti.

PASAULIO PRADŽIA

Balto marmuro stalas stovi prieš didelį veidrodį, nublizgintą šiurkštaus audeklo gabalu. Ranka pakyla virš popieriaus lakšto, pakinba ore virš tuščio puslapio. Popierius sugeria ilgus, šviesius siūlus, veidrodyje atsispindinčius nuo rankos, ir trūkinėjančius siūlus, ir juodas tuštumas tarp jų — pirmuosius žodžius pirmajame puslapyje knygos, kurią galima skaityti tik tamsoje.

NEIŠRYŠKINTOS NUOTRAUKOS

Mūsų sūnus būtų buvęs nufotografuotas sode, tarp vaisių ir žydinčių gėlių, šviesai lygiai plūstant dangum, jo veide švytint nuostabai, jo akims atspindint tą patį didžiausią troškimą, kokį galėčiau turėti. Mūsų sūnus būtų buvęs nufotografuotas sode, bebėgantis pas tave, stovinčią kiemo pakraštyje, švelniam vėjeliui šiurenant lapus ir keliant vasarinės tavo suknios kraštelį. Mūsų sūnus būtų buvęs nufotografuotas sode, o nuotraukos, kurias laikytume albumuos ir stalčiuos, nustebintų mus jas suradus, ir mes tada sakytume: štai koks turi būti gyvenimas.

Metai iš metų sodas barsto sėklas, atgimdydamas save patį, ir viskas, kas auga čia, su meile prižiūrima. Vaikštant tarp augalų, mane ramina mintis, kad mūsų sūnus būtų buvęs nufotografuotas sode su tavim.

SAPNUOJANT MOTERIS

Sapnuodamas moteris, visada sapnuoju jas, ateinančias sumažinti skausmą, romią motiną arba mylimąją, nuliūliuojančią mane į ramybės prieglobstį. Ir dabar sapne žengiu link jos, vėjui įsisukant į sūkuriuojančio sniego debesį. Jaučiu net lytinčias odą snaiges ir jos neatlyžtančio žvilgsnio, godaus, tačiau atsargaus, sunkumą ant veido. Regiu jos burną, žodis po žodžio lipdančią kalbą, kurią ji viena tesupranta ir girdi. Ne to aš trokštu, ne to reikia man šiąnakt, todėl trinu akis, bandydamas nusigremžti šią patvarių, sukietėjusių baltu sniegu vaizdų painiavą. Jie tarsi antausis per visą veidą, nusiūbuojantį atgal į žvilgsnį temdančią juodumą, kad ir kiek stengiuosi, mano regėjimas neryškėja.

PASIENY

Mes slenkame į pietus, po to į rytus. Dienos sugulė įprasta tvarka, kuria dauguma sekančių mus atrodo patenkinti, nors kai kurių akyse atsispindi kažkas sumedžiota, sugauta ar tykojama. Vėjas niekada nesilpnėja, apdengęs dangų raudono smėlio debesiu, kuris, prasiskverbęs pro drabužius, nusėda ant mūsų odos. Apsistojam tai šen, tai ten, kur mums patinka. Keliaujam senuoju keliu, per tuščius laukus, pro pavojingas vietas, pro ginkluotas sargybas, žemesniais plokštumų pakraščiais tolimo kranto link. Čia, atrodo, laiko pakanka viskam, taip pat ir niekam, tarsi debesų draiskalai visą naktį skubėtų mėnulio veidu. Kas rytą mazgas užsiveržia vis tvirčiau, ir aš jau nebegaliu surasti virvelės galo. Tokia tai kelionės kaina. Tie, kurie seka mus, priartėja greitai, nors ir neraginu jų, o mano klaidžiojimai pilni klaidų ir nerimo, o pats aš tesu abejojantis vedlys pavojingom vietom, klastingu laiku.

Dotnuvos stoty. 1999 m. Vilnius.

Šio šeštadienio priedo puslapiuose:

Prisimenant rašyt. Povilą Gaučį; tęsiamas sakytinės istorijos projektas. — 1 psl.

„Pačios pradžios pradžia" teatro scenoje; pagerbtas poetas Antanas Baranauskas. — 2 psl.

Išrinktas „Tolerancijos žmogus"; dovana Lietuvai. — 3 psl.

Laimi teisingumas; G. Iešmanto naujų knygų sutiktuvės; kaip pataisyti, kai viskas sugedę. — 4 psl.

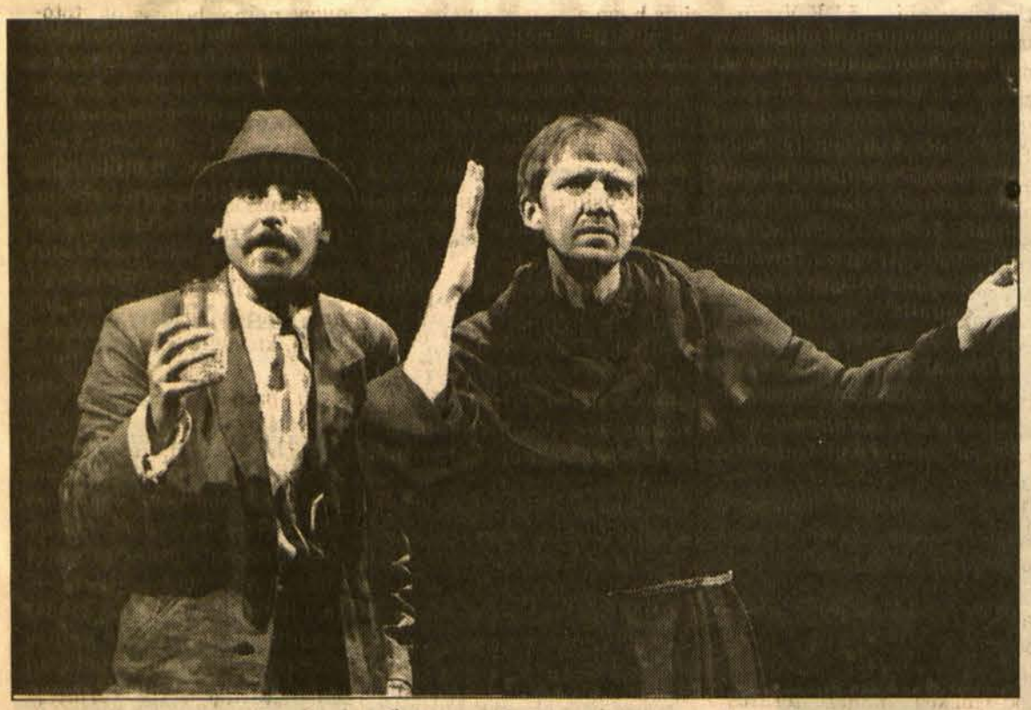

Scena iš spektaklio. Iš kairės: Povilas – aktorius Šarūnas Puidokas ir Pranciškonas — akt. Remigijus Bučius. Dmitrij Matvejev nuotr.

Retas teatro stebuklas

Filmininkas ir poetas Jonas Mekas visų lietuvių nuostabai yra parašęs ir dramą ar net kelias. Apie vieną iš jų — „Pačios pradžios pradžią" — išgirdome tik tada, kai šį rudenį režisierius Jonas Vaitkus ėmėsi ją statyti Lietuvos Nacionaliniame dramos teatre.

Pjesė graži, lyrinė, poetinė. Ji nė kiek nepanaši į dramą įprastąja to žodžio prasme. Jos jungiamoji grandis daugiau jausminė, nei žodinė, išrašyta atskirom scenom, veiksmais. Savitą, netradicinę pjesę iš karto pamilo aktoriai. Jie džiaugėsi ja lyg tobuliausiu kūriniu. Ji užbūrė visą teatrą, nes sceniškai įminti J. Meką — tikrai sunku. Jo neapsakomas lengvumas slepia savyje visai kitokius dalykus. Jis kalba apie gyvenimo skaidrumą, atsisakydamas bet kokių šamaniškų užkalbėjimų. Jo logika kartais primena švedų rašytojo Augusto Strindbergo pjesę „Sapnas" — ją gali vystyti, jei tik turi pakankamai fantazijos.

Šiuo metu, kada teatras ieško kelių ir būdų pasiekti žiūrovų širdis, kada ir pats žiūrovas ieško pažinti save, „Pati pradžios pradžia" — kaip šaltinio vanduo. Ši pjesė naikina pragmatizmą. Meko daug interpretuoti negali, nes greitai gali nuklysti į dausas. Jis tarytum dzen budistas, kurį daugiau gali pajusti, nei ieškoti jam mokslinių terminų, įteisinančių vieną ar kitą frazę, sakinį, mintį.

Režisierius Jonas Vaitkus neapsistojo ties „momentiniu" dramos perskaitymu. Jam ši medžiaga pasirodė kaip dar vienas atskaitos taškas kūrybos tęsiniui, virsmui ne tik spektakliu, bet, pirmiausia, tekstų išplėtimui, pasitelkiant tą patį Meką. Repeticijų metu jis jungė Meką prie Meko — dramą pildė jo dienoraščiais, poezija, filmais. Tie tekstai augo ir mažėjo, kol sulaukė galinio varianto, vadinamo „premjera".

Spektaklis — polifoniškas, plastiškas. Jame vaidina dvidešimt vienas aktorius, „veikia" įdomiai besikeičiantis scenovaizdis, rodomos skaidrės, video, filmų vaizdai. Numanoma erdvė jungiama su realia, teatrinis vaizdas perauga į dokumentiką, aktorius virsta personažu ir sugrįžta į „dokumentinį" žmogų. Spektaklyje atsisakyta įprastinės „teatrinės" psichologijos, į jausmą einama dar teatrui neišbandytu taku.

J. Vaitkus šiuo spektakliu taip pat pagavo džiazo ritmą — jam tapo įdomu ne tik sukurti spektaklį, bet išbandyti dar nepramintus kelius. Spektaklyje galima rasti paralelių su Oskaro Koršunovo teatru, bet tai yra toli gražu ne citatos, bet struktūrinis, plastinis teatro formavimas, pirmiausia suvokiant teatro visumą ir tik po to gilinantis į detales. Tokiame teatre pirmiausia dominuoja režisūrinis pradas. Niekaip nesuvoksi spektaklio, jei nesuprasi režisieriaus žaidimo taisyklių. J. Vaitkus šį kartą nesiūlo makabriškų užduočių. Užkodavęs keliamatį erdvės paskirstymą, aktorių judėjimą, jis visą veiksmą pavertė tam tikru žaidimu, kuriame įsivyravo improvizacija. Režisierius džiazavo, atgaivindamas visus aktorius, kurie tik buvo pakviesti į šį spektaklį. Todėl antraeilių vaidmenų šiame spektaklyje neliko. Net atvirkščiai: rodos, visai nereikšmingi vaidmenukai, tokie kaip Kiniečiukė, Kubietis, Degalinės prižiūrėtojas, Sekretorė, Kregždė ir kiti išaugo į atskirus gražius vaidmenis, kuriuose naujai suspindėjo nemažai aktorių. Keli iš jų jau šiandien tapo akivaizdžiais pretendentais tapti geriausiais 2002-2003 metų sezono aktoriais.

Vienas svarbiausių pjesės veikėjų — Žmogus. Jis atiteko Arūnui Sakalauskui. Jo Žmogus įkūnijo ne vien dailininko Jurgio Mačiūno prototipą. Jam režisierius kartu su pjesės autoriumi atidavė sakralinį pjesės lauką, kada prasčiausios Žmogaus mintys tampa dvasinėmis pranašystėmis. Režisierius žino viena — ką, pasirodo, žino ir aktorius: kad scenoje suvaidintum „genialumą", reikia tam tikrų įprastai logikai prieštaraujančių niuansų. Šį kartą A. Sakalausko Žmogus priminė prieškarinės Lietuvos žmogų, judantį lyg nebyliajame kine. Iš mažų „gabaliukų" mozaikinė plastika, kartais „kampuota" kalbėjimo maniera, Žmogų „pavertė" viso spektaklio centru. Aktorius stebino savo neišsenkamumu, kiekviena jo scena tapo atskirais atradimais.

Plastiškiausia Nacionalinio dramos teatro aktore dar kartą galime pavadinti Eglę Mikulionytę, kuri suvaidino Margaritą, ir šį sudėtingą vaidmenį daugiau „atliko" ne pasitelkdama J. Meko tekstą, bet remdamasi savo stulbinančia plastika. Jos Margarita tapo lyg Spindulingoji. Žingsneliai, veidas, švelni šypsena kelias scenas pavertė lyrinėmis spektaklio kulminacijomis, jos iki ašarų sujaudino didelę dalį žiūrovų. Antrosios premjeros dieną sceninis efektas pasiekė iki šiol neregėtą dalyką: vienoje finalinių Margaritos ir Sofijos scenų (Sofiją suvaidino nuostabi aktorė Brigita Bublytė) verkė ne tik jautrūs žiūrovai, bet ir kai kurie aktoriai scenoje. Vaitkus paliko išgyvenimų erdvę ne tik žiūrovams, bet ir pati teatrą kuriantiems aktoriams.

Spektaklio vertikalą, kaip ir priklauso gyvenimo logikai, tapo Neringos Bulotaitės Motina. Ši aktorė ir jos vaidmuo verta atskiros studijos — jau seniai neteko teatre matyti tokio įtaigaus ir kondensuoto moteriško vaidmens.

Aktoriai: Algirdas Dainavičius ir Vaidas Martinaitis — lyg broliai dvyniai. Suvaidinę skirtingus vaidmenis — Degalinės prižiūrėtoją ir Fotografą Smerdiakovą, jie, kaip niekas kitas, moka jungti judesį su tekstu. Jie pasiekia tokias improvizacijos aukštumas, kad į juos norisi žiūrėti be pabaigos.

Sudėtingas ir labai tikslus pasirodė Pajaco vaidmuo, kurį atliko aktorius Paulius Budraitis. Stilistiškai jis lyg ir iškrenta iš viso aktorinio ansamblio, bet to reikalauja ir vaidmuo — visa apjungianti siela, spektaklio gyvsidabris, prasminė logika — pasaulį galima suvokti ir klouno akimis. Ne veltui visi personažai, nukrypstantys į realų pasaulį arba užsideda juokdario nosis, arba išsitraukia nors trumpai pasižiūrėti į ją, kai tampa labai sunku gyventi.

Spektaklyje aktoriai daug dainuoja ir daug juda. Gali girdėti visus, gali atskirti kiekvieną atskirai. Gražiausiu balso tembru pasižymi Šarūnas Puidokas, suvaidinęs Povilo šešėlį (kituose spektakliuose jie keisis su Sauliumi Balandžiu, kuris dabar suvaidino Povilą). Liauna, trapi Ramunės Skardžiūnaitės Sekretorė graudžiu ir ironišku šokiu įkūnija sudėtingo likimo moters paveikslą. Aktorius Džiugas Siaurusaitis sielos šauksmu prikėlė ne tik Kubiečio dvasią, bet nustebino savo aktoriniais sugebėjimais. Tai yra pats geriausias jo vaidmuo, kokį teko matyti iki šiol. Kinietę vaidinanti aktorė Birutė Marcinkevičiūtė nustebino ne vieną į teatrą atvykusį svečią savo tobula kiniečių kalba ir rytų plastikos sugebėjimais. Jos Kiniečiukė tapo trapesnė už gėlę, jos šypsena jungėsi su švelnia Tolimųjų rytų daina. Aktorė suvaidino visos tautos grožį, tuo pačiu mažo žmogaus spindesį.

Vokiškas Vokietis, daug ką menanti Mūza, dvasingoji Moteris, prancūziškai kalbantis Bitininkas, vaikas Karininkas — režisierius vieniems iš šių personažų suteikė galimybę daugiau vadovautis stichine energija — būti laisvais paprastais žmonėmis, kitus — koncentravo į maksimaliausią aktorinę išraišką, kada žodžiai tampa muzikiniu garsu, paprasti žingsniai ir kūno plastika virsta šokiu.

Nukelta į 3 psl.

Scena iš spektaklio „Pati pradžios pradžia". Dmitrij Matvejev nuotr.

Maskvoje pagerbtas poetas Antanas Baranauskas

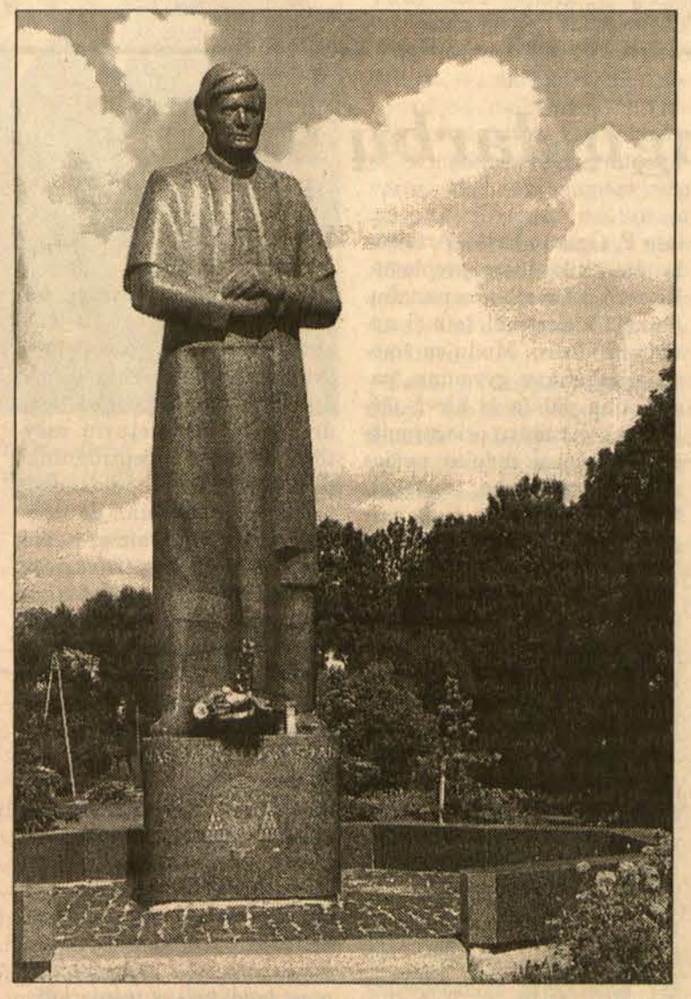

Vysk. Antano Baranausko paminklas Seinuose. V. Kučo nuotr.

Lietuvoje į rytus dabar vykstama žymiai rečiau nei į vakarus — tik prispyrus verslo reikalams, ar į mokslo, kultūros renginį. Gruodžio vidury Maskvoje įvyko mūsų žymaus poeto, vyskupo Antano Baranausko mirties 100-ųjų metinių paminėjimas. Jį surengė Lietuvos Respublikos ambasadą, Rusijos MA Slavistiko institutas ir vilniškis Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas. Iš Vilniaus į Maskvą buvo nuvykę dr. Alma Lapinskienė, dr. Kostas Aleksynas ir dr. Ramutis Karmalavičius.

Atminimų vakaras — konferencija jaukiuose ir gražiuose Jurgio Baltrušaičio namuose prasidėjo blausią gruodžio 16 d. popietę. Jaukią salę puošė A. Baranausko portretas, jo kūrinių faksimilės ir atsivežta iš instituto fondų poeto raštų, knygų, *Anykščių šilelio* leidimų bei vertimų parodėlė.

Šiltu žodžiu renginį pradėjo jo sumanytojas ir svarbiausias rengėjas, Lietuvos Respublikos kultūros atašė Rusijoje Juozas Budraitis. Po jo kalbėjo žymus Maskvos baltistas prof. Vladimiras Toporovas. Jis pareiškė įdomių minčių ir subtilių įžvalgų apie *Anykščių šilelio* prasmes. Poeto kuriamas miškas esąs tarsi Rojaus giria, tarsi universumas, kaip atskiras pasaulis, gyvenąs pats savyje. Įvairių sričių mokslininkams linkstant naujai suvokti Žemę, jos vietą Visatoje, remiantis ne tik fizikos dėsniais, bet ir įvairiausių kultūrų tradicijomis, *Anykščių šilelio* reikšmė progresyviai didėjanti.

Šių eilučių autorė pranešime „Antanas Baranauskas — prieštaringos sielos poetas" nušvietė poeto gyvenimą ir kūrybą, išryškino pasaulėžiūros evoliuciją, lemtingus lūžius, skaudžius sudėtingus poeto dvasios lūžius.

Dr. Ramutis Karmalavičius savo pranešime „Antano Baranausko kūrybos vertinimo aspektai lietuvių literatūrologijoje" pabrėžė problemines, per šimtmetį susiklosčiusias poeto asmenybės ir kūrybos vertinimo tendencijas. Jam ypač rūpėjo klausimas, ar A. Baranauskas patenka į šiuolaikinių vertybių perrikiavimo kontekstą. Todėl buvo kalbama apie XX a. pirmosios pusės bei vėlesnių laikotarpių priešingybes, nevengta ginčo akcentų tiek dėl klasiko talento, tiek dėl poeto kūrinių priskyrimo romantizmui.

Dr. Kosto Aleksyno pranešime „Antanas Baranauskas ir tautosaka" aptarta, kaip A. Baranauskas vertino tautosaką kultūriniu bei moksliniu požiūriu ir kodėl jis pelnė vietą tarp iškiliųjų tautosakos rinkėjų. Kartu pažvelgta į veiksnius, lėmusius, kad nemaža dalis poeto sukurtų eilėraščių virto pamėgtomis liaudies dainomis.

Dr. Jurijas Labyncevo ir dr. Larijaus Ščavinskajos pranešimas „Seinai ir Seinų apylinkės Antano Baranausko vyskupavimo metu" buvo skirtas A. Baranausko paskutinių gyvenimo metų (1897-1902) veiklos istorinio kultūrinio gyvenimo analizei.

Konferencijos dalyviai ir svečiai buvo maloniai nustebinti Maskvos lietuvių bendruomenės surengtu koncertu. *Anykščių šilelio* ištraukas skaitė Raimonda Klimavičiūtė. Neseniai susikūręs folklorinis ansamblis „Rūta" (vad. Alvydė Panova) padainavo kelias liaudies dainas, o choras „Banga" (vad. Raimonda Klimavičiūtė) klausytojus pradžiugino ne tik liaudies dainomis, bet ir šiuolaikiniais lietuvių romansais.

Iš konferencijos svečio Jono Daunio sužinojome apie dar vieną svarbų Maskvos lietuvių veiklos barą — lietuvišką spaudą. Pasirodo, jau dešimtmetį kelis kartus per metus išeina *Moscovia*, — lietuviški sąsiuviniai, kuriuos redaguoja ir leidžia Antanas Jonkus. Juose spausdinamos istorijos, religiotyros ir publicistikos naujienos, vietinių tautiečių kūrinėliai. 1997 m. Vytis Viliūnas pradėjo leisti laikraštį *Maskvos lietuvių naujienos*. Išeidavo maždaug kartą per mėnesį, tačiau šiuo metu pasirodo tik proginiai numeriai, nes nuolatinio redaktoriaus nebėra. Iliustruotą maždaug dvidešimties puslapių laikraštį *Informacinis židinėlis* nuo 1998 m. kaip Maskvos lietuvių *Židinio* bendruomenės leidinį leidžia Jonas Daunys su sūnum techniniu redaktorium Algirdu Dauniu. Nuo 1999 metų vasario, papildžius redakciją trimis nariais, laikraštis tapo taip pat ir Rusijos lietuvių bendruomenių sąjungos valdybos leidiniu. Iki šiol išleista 20 numerių 120-150 egz. tiražu. 2000 metų pradžioje Jonas Daunys su sūnumi bei leidėjas tiražuotojas Algirdas Karvelis ėmėsi leisti žurnaliuko pavidalo *Archyvinį židinėlį* ir jau išleido 6 numerius. *Židinėlius* galima rasti ir Vilniuje, M. Mažvydo bibliotekos lituanistikos skyriuje.

Vakarienės metu kalbėdamiesi su Lietuvos kultūros atašė Juozu Budraičiu apie Maskvos lietuvių veiklą, apie bendradarbiavimą su Rusijos kultūros žmonėmis, apie kultūrinius ryšius, supratome, kaip svarbu, kad šalies kultūrai atstovautų iniciatyvus, išsilavinęs ir veiklus asmuo. Juozo Budraičio nuomone, nepakanka paminėti A. Baranausko memorialinę datą, jis tvirtai nusprendęs konferencijos medžiagą ir Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto parengtą poeto bibliografiją išleisti atskira knyga. Kalbėjo ir apie šių metų gegužę būtinas paminėti abiejų Baltrušaičių, tėvo ir sūnaus, sukaktis — 130 metų poetui Jurgiui Baltrušaičiui ir 100 metų menotyrininkui Jurgiui Baltrušaičiui. Regis, bus dar viena svarbi priežastis Lietuvos kultūrininkams apsilankyti Maskvoje.

Dr. Alma Lapinskienė

Kad nedingtų...

Atkelta iš 1 psl.

Jie žvelgia plačiau ir apie įsikūrimą JAV jų įspūdžiai yra tikslūs ir išsamūs.

Prisiminimai, kad ir be tikslių datų, su spragomis, yra karą ir karo nusikaltimus tvirtinanti atmintis, nes masiniam tautos bėgimui teko mažai vietos ir literatūroje. Tad tenka darbuotis ir vyresniem, ir jaunesniem, kad šis tautos išblaškymo istorinis tarpsnis būtų užpildytas, kad vaikaičiai ir provaikaičiai atrastų aiškius atsakymus į jiems rūpimus klausimus; nepamirškime, kad tik išspausdintas žodis išlieka. LB Kultūros tarybos pirmininkė Marija Remienė planuoja, suredagavus turimą medžiagą, išleisti leidinį. Sakytinės istorijos papildymo projektui vadovauja Laima Petrauskaitė-Vanderstoep, kurią galima surasti telef. 773-545-5062 namuose. Pabandę pirmą kartą, suprasite, kad tai tikrai įdomu ir žinosite, kad prisidedate prie tikrai reikšmingo darbo. Atskiro padėkos žodžio nusipelnė atsidavę klausinėtojai, užduodantys vis tuos pačius klausimus, išgirstantys ir įrašantys vis kitas, vieninteles, nepasikartojančias likimo istorijas.

Teodora Krivickienė

Teatro stebuklas...

Atkelta iš 2 psl.

Tokį sudėtingą vaidmenį atliko Aurelija Tamulytė, laužytais judesiais „sušokusi" ir „išrėkusi" Kregždę. O lietuviškas Rūpintojėlis, įpusėjus veiksmui atsistojo ir „nuėjo sau" — tai žiūrovus apstulbino, nes dailininkės puikiai sukurtas kostiumas-kaukė ir aktoriaus statika šį personažą buvo pavertusi išdrožta didele skulptūra.

J. Vaitkus nespekuliuoja teatriniais triukais. Jis paleidžia veiksmą natūraliai meninei tėkmei. Todėl finalas — išlaisvėjimo sirtakis, kurį visi aktoriai ir visi personažai sušoka kartu su ekrane šokančiu Jonu Meku, persikūnija į žiūrovus, kurie dar ilgai po spektaklio jaučia palaimą.

Įvaldyti didžiausią teatro sceną Lietuvoje, įvaldyti Nacionalinio dramos teatro didžiąją salę ne visada sugeba ir patyrę profesionalai. Šį kartą režisierius dirbo su scenografijos autore jauna dailininke Medile Šiaulytyte. *Pati pradžios pradžia* įgavo ne tik šiuolaikiškiausio spektaklio įvaizdį, bet pakerėjo neapsakomų, anksčiau dar neišnaudotų techninių galimybių savybėmis. Scenos dominante tapęs televizoriaus ekranas leido personažams ne tik keistis laike ir erdvėje, bet ir transformuotis į visai kitas ir „kitokias" erdves. Dailininkė suvokiamu scenovaizdžiu pateikė galimybę maksimaliausiems sprendimams, o jos lakoniški kostiumai gražino į teatrą natūralų žmogaus pavidalą. Ji lyg užbrėžė ratą ezopinei teatro kalbai, kada daugiareikšmis kostiumų „kalbėjimas" byloja ne apie meninį metaforiškumą, o apie nuvalkiotą simbolį. Manau, kad dailininkė šiuo spektakliu pradėjo naują savo gyvenimo puslapį.

Daug ieškojimų ir atradimų patyrė videorežisierius Rokas Tarabilda ir kompozitorius Antanas Kučinskas. Papildomais vaizdais ir garsais jiems reikėjo sujungti gana įvairius tekstus, apjungti keliamatį sceninį vaizdą su videoprojekcijomis. Rezultatas įtaigus; dirbant po stipraus režisieriaus ranka, sunku iki galo atskirti, kas kam priklauso: kas nulėmė tokį ar kitokį garsą, vaizdą...

****

Mintys po spektaklio

Ir aš, gyvenimo
nuėjęs pusę kelio,
į tamsią girią įėjau,
ir vieškelio nėra
nėra anei takelio,

ir vėl pradėti viską
iš pradžios turiu,
ir viskas,
ką maniau maniau yra mano
pati esmė —
nukrinta, nukrinta
Kaip gelmė...

Šiais Jono Meko poezijos žodžiais prasidedantis spektaklis „Pati pradžios pradžia" nusako šio veikalo filosofinę esmę.

J. Meko pjesėje ryškiai, subtiliai, iki širdgėlos atvirai atskleidžiamos žmogaus būvio, jo gyvenimo prasmingumo tiesos: mūsų buitinė kasdienybė, politinės ir ekonominės sistemos yra niekis, palyginus su prarasto Rojaus gabaliukais: širdingumu, švelniu, geru žodžiu ar prisilietimu, žmogaus su žmogumi susitikimu, atviru žodžių pasikeitimu, draugyste. Jei gyvenimo kelyje suklumpi, jei ištinka . nesėkmė — viską pradėk nuo pradžios, suprask, kad kiekvienu momentu, nors ir esi „gyvenimo nuėjęs pusę kelio", gali pradėti kitą, prasmingesnį gyvenimą. Iš scenos, iš aktoriaus A. Sakalausko lūpų, nuskamba apaštalo Povilo tema: „Aš nesidomiu apaštalo Povilo gyvenimu prieš Damaską. Man įdomus Povilas tik po Damasko".

Šias ir kitas tiesas J. Mekas yra atskleidęs savo filmuose, poezijos ir prozos knygose, kurių net šešios per pastaruosius kelis metus Vilniuje išleistos ir skaitytojų išgraibstytos.

Visuomenė „graibsto" ir J. Meko netikėtai sukurtą pjesę „Pati pradžios pradžia". Per pirmuosius tris premjerinius spektaklius Vilniaus Dramos teatro didžioji salė buvo perpildyta, sėdimų vietų negavę, žiūrovai sutūpė ant grindų.

Tarp žiūrovų pamačiau net iš Talino kartu su žmona Rosita atvykusį žymų Estijos humanitarą, filosofą Rein Raud, profesoriaujantį ne viename Skandinavijos šalių universitete, mokantį ne tik lietuvių, bet ir dar netoli dvidešimties pasaulio kalbų.

— Jonas Mekas, jo kino ir poetinė kūryba, įdomi pasaulėžiūra žinoma ir Estijoje. Tad kaip nenuėjus į jo pjesę? — sakė švečiai iš Estijos.

Publika buvo nustebinta, sužavėta spektakliu, premjera susilaukė pasisekimo. Vilnietė žurnalistė D. Baliutavičiūtė apie jį taip atsiliepė:

— Po spektaklio apima keistas jausmas — norisi ir juoktis, ir verkti.

Pasak teatro kritikės D. Šabasevičienės, J. Meko pjesę iš karto pamilo ir Dramos teatro aktoriai, kiti spektaklio kūrėjai.

Scenografė M. Šiaulytytė: Ši pjesė siūlo daug įvairių situacijų, galimybių, bet nieko nereikalauja griežtai, ir ją galima traktuoti labai įvairiai. Siekiau sukurti nebuitišką scenovaizdį, naudoti kasdieninius daiktus, kurie būtini veiksmui, bet kartu neužmiršti konkrečių vyksmo vietų, kurios minimos pjesėje: baras, degalinė, namai.

Muzikinės dalies vedėjas, kompozitorius A. Kučinskas: J. Meko pjesėje „Pati pradžios pradžia" svarbiausias aplinkos kasdienybės žavesys. To, kas yra šalia, kasdienybės sriaute tarytum nepastebima, o J. Mekas tarytum sureikšmina tai, kas atrodo nėra vertinga: miesto triukšmas, banali melodija įgauna vertės statusą, o civilizacijos išaukštinti vertybiniai dalykai — „aukštasis" menas, „aukštoji" dramaturgija — atvirkščiai, nužeminami. Tokia vertybė atveria vartus įvairiausių kultūrinių, tradicijų persimaišymui. Tai buvo išeities taškas, man ieškant sąlyčio su šia pjese.

Spektaklio videorežisierius R. Tarabilda: Kalbėdamas apie poeziją. J. Mekas labai tiksliai apibūdina šią sąvoką: „Aš nekuriu, aš rašau". Tą patį sako ir apie filmavimą: „Aš nekuriu, aš filmuoju". Todėl daugelis jo filmų yra įdomūs istorine prasme. Kino juostoje jis įamžino istorines asmenybes, tokias kaip Andy Warhol, Jurgį Mačiūną, John Lennon, Yoko Ono ir kitus. Kai paskaičiau J. Meko pjesę „Pati pradžios pradžia", ji man pasirodė tartum jauno menininko egzistencialistiniai ieškojimai. Ėmęsis spektaklio videorežisūros iš pradžių norėjau atkartoti J. Meko filmavimo specifiką, tačiau dirbant paaiškėjo, kad atkartojimas neįmanomas. Todėl teko ieškoti savo pozicijos, spektaklio video dalyje viską interpretuoti savaip.

Režisierius J. Vaitkus: Nežinau, koks likimas laukia šio spektaklio. Tik manau, kad jame turėtų ir jauni, ir vyresni atrasti reikalingų dalykų. Jeigu jie atviri, mąstantys.

Algimantas Antanas Naujokaitis

Dr. Jonas Šalna prie savo sukurtos Vytauto Didžiojo skulptūros.

Dovana Lietuvai

Iš už Atlanto jau Lietuvą pasiekė svarus krovinys su kultūriniu lobiu. Tai dr. Jono Šalnos, patriotiškai nusiteikusio bei dosnaus išeivio, meno kūrinių dovana savo gimtajam kraštui.

Dr. J. Šalna gerai žinomas savo darbais bei talentais. Pasirinkęs medicinos sritį, būdamas jau gydytoju, jo nemarioji kūrybingoji siela nerimo, troško kažko aukščiau! Ir taip dr. J. Šalna išgarsėjo tarp savo tautiečių ne tik kaip puikus medikas, bet ir sielos pažintojas — meno mūzos pakerėtas! Būdamas kūrybingumo „ledkalnio" viršūnėje, jis sukūrė dvi poezijos knygas, kurias išleido 1996 m. *Nurimus banga* ir *Amžinybės juosta* (1999), bei kūrė iš medžio šaknų ir kelmų išdrožinėtas įvairias skulptūras, o taipgi pasuko ir į tapybą. Jis yra suruošęs keletą savo kūrinių parodų.

J. Šalnos iš plaukų skulptūrų menas pasižymi plačia vaizduote. Per daugiau kaip 30 metų rinktos išplaukos iš Wisconsin, Michigan, Coloradо, Floridos, Šiaurės vakarų pakraščio, Alaskos bei Kanados buvo paverstos įvairiomis būtybėmis: žmogaus, paukščių, žvėrių, pasakų miškingų vietovių sutvėrimų, šmėklų, undinių bei senovės laikų padarų figūromis. Menininkas savo lakia vaizduote bei Dievo duotu sumanumu suteikė vienintelę šios rūšies gamtos — rankų darbo perspektyvą. Kiekvienas žmogus, radęs medžio gabalą, gali nusidrožti gražią ir patogią lazdelę pasivaikščiojimui ar pasirėmimui. Tačiau iš gamtoje rastų išdžiųjų kūrinių — LDK Vytautas Didysis (milžiniško, gal toną sveriančio, ąžuolo medžio) kaip pasižymi kaip tik tuo.

Šalnų šeima pradžioje gyveno Grayslake, Illinois, kur Šalnų namuose jauteis lyg muziejuje: apsčiai šaknų skulptūrų, iš didžiulio kelmo padarytas originalus salioninis stalas, kuris galėtų puikuotis bet kokiuose ištaigingуose rūmuose. Namų šeimininkė — Janina — savo žaviu koloratūriniu balsu dažnai pradžiugindavo čikagiečius nuo scenos.

Daktarui išėjus į pensiją, jie persikėlė į Wisconsin, netoli Portage miesto, kur jų sūnus Vytas advokatauja. Arčiau sūnaus, arčiau dukraičių. Šalnų sodyba buvo nuostabaus grožio gamtoje. Nuo pastatytos moderniškos namo terasos žvelgi ir kiek tik užmatai — kalvos, kalvelės, gėlynų nubertos, jų pačių rankomis pagilintas dirbtinis ežerėlis, prileistas pilnas žuvų, maitinamas irgi dirbtino šaltinėlio, net užtvanka nepamiršta. Žvalgais ir netiki savo akimis — juk tai tarsi Krėvės apdainuota Dzūkija! Prisodinta pušų, priauginta grybų, o miško gilumoje draugas „subudavojo" ir „Baltuosius rūmus" — medžiotojams būstinę — namelį ant „vištų kojų" — stipinių. Kopėčiomis užlipi į viršų, o iš ten matai į visas keturias puses vedančius plačius takus, kur vargšės stirnos buvo žvalių medžiotojų tykojamos pražūčiai. Prie namų stiepėsi į padanges toks nuostabus koplytstulpis — kryžius, kokį retai sutinki, savo menišku puošnumu (iš Lietuvos atvykęs meistras daug mėnesių praleido, kol sukūrė tą įspūdingą šedevrą!).

Pačiame Portage mieste, kur sūnus nupirko buvusią Christian Science bažnyčią miesto centre, antrame aukšte buvo įrengta meno galerija. Salė buvo tokia graži bei visais atžvilgiais tinkama parodoms, jog norėjosi ją perkelti Čikagon. Čia ir buvo J. Šalnos išdėstytos šaknų skulptūros ir tapybos paveikslai. Amerikiečių moksleivija lankė galeriją, o taip pat ir Čikagos veiklioji „Seklyčia" su vyresniaisiais buvo atvykusi su ekskursija.

Tačiau laikas daro savo. Nusibodo darbščioms rankoms triūstis apie tuos gėlynus, ir Šalnų šeima patraukė į Lemontą, arčiau savųjų tautiečių. Nusipirkę namą, vasarą praleidžia Illinois, o žiemą — saulėtoje Floridoje, Juno Beach.

Skulptūros surado naujus namus (J. Šalna įvykdė savo svajonę), kur jos priklauso — brangioje Lietuvoje, mecenato gimtojoje Vilnijoje. Habilituoto daktaro Algirdo Girininko, archeologo, patarimu dr. Jonas Šalna pasirinko Švenčionis. Būdamas aukštaitis iš Rytų Lietuvos, jau vaikystėje buvo pasuktas teisingu keliu. Jo išmintingoji, tvirtos dvasios lietuvė motulė, gyvenusi lenkų okupuotame krašte, tolimame Dūkšto valsčiaus kaime, 150 km nuo Vilniaus, išvežė savo sūnų į Vilniaus lietuviškąją gimnaziją mokytis, kur jis ėjo mokslus iki pat jos uždarymo 1939 m.

Šiek tiek apie išplaukų skulptūrų naująją buveinę — Nalšių žemės muziejų Švenčionyse. Nalšiai buvo viena besikuriančių Lietuvos žemių, kuri apėmė dabartinius Švenčionių, Ignalinos, dalį Utenos Molėtų, Vilniaus ir Zarasų rajonus Lietuvoje, ir dalį Pastovių bei Breslaujos rajonų Baltarusijoje. Šios XI-XII š. egzistavusios žemės 1992 m. buvo pavadintos Švenčionių vardu. XIII-XIV š. Švenčionyse buvo centras. XV š. Švenčionių miesto ribose buvo įkurtas Vytauto dvaras, į kurį jis atvykdavo pamedžioti. Apie 1392 m. Vytautas pastatė čia bažnyčią, apgyvendino belaisvius totorius. XVI š. Švenčionyse jau buvo audimo, pakinktų siuvimo, odos apdirbimo dirbtuvės. Šiandien apie 6,000 gyventojų turinčio rajono centre esantis Nalšios muziejus yra bene svarbiausias Rytų Lietuvos istorijos centras.

Prireikė net 10 metų po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo, kol buvo atnaujintas pastatas, kuriame 2000 m. vasario 1 d. ir įsikūrė, šiandien nauja paroda besipuikuojantis, Nalšios muziejus.

Šiuo metu naujose atskirose muziejaus salėse įrengta Švenčionių gamtos, priešistorės istorijos ir etnografijos paroda. Muziejaus fonduose sukaupta daugiau negu 52,000 pavyzdžių (eksponatų). Muziejaus fonduose ir parodoje yra nepaprastai didelę mokslinę bei kultūrinę vertę turinčių pavyzdžių iš priešistorės ir Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės laikų.

Švenčionių muziejus, šio krašto entuziastų dėka virto Rytų Lietuvos kultūros ir istorijos mokslo židiniu. Kadangi Švenčionys tėra vos 100 km nuo Vilniaus, jį gali labai lengvai pasiekti ir atvykę pasišvečiuoti tėvynėje išeivijos lietuviai, juo labiau kilę iš Rytų Lietuvos.

Savo krašto šaunaus muziejaus susidomėjimu, daktaras bei menininkas Jonas Šalna, vykdydamas ilgokai puoselėtą svajonę, atliko dvigubą naudą: praturtino Nalšių žemės muziejų Švenčionyse, o jo meno vertybės neliko išbarstytos Naujoje žemėje — už Atlanto.

Stasė E. Semėnienė

Dr. Jono Šalnos medžio šaknų skulptūra.

Lietuvos „Tolerancijos žmogus 2002"

Tuo metu, kai Lietuvos Respublikos politikai svarsto, kiek šiais laikais privilegijų reikia suteikti už tarnystę valstybei, kai Vilniuje, Mokslų akademijoje surengta konferencija A. Sniečkaus (buvęs ilgametis Lietuvos komunistų partijos Centro komiteto pirmasis sekretorius — aut. past.) šimtosioms gimimo metinėms paminėti virto mitingu, į Kauną rinkosi plataus dvasinio pasaulio žmonės. Čia, Vytauto Didžiojo universiteto Katalikų teologijos fakulteto rūmų didžiojoje auloje, sklandant romiai ir pakiliai atmosferai, nedingstant šypsenoms nuo lūpų ir aidint gausiems aplodismentams, paskelbtas „Tolerancijos žmogus 2002".

„Sugiharos fondo — diplomatai už gyvybę" valdybai teko nelengvas uždavinys. Nors speciali ekspertų komisija į šį titulą pasiūlė tik dvi kandidates: rašytoją Jurgą Ivanauskaitę ir profesorę Ireną Veisaitę, tačiau karštų diskusijų netrūko, mat, pagal pasirinktus įstatus, turėjo būti paskelbtas tik vienas Tolerancijos žmogus. Juo tapo profesorė I. Veisaitė.

Abi kandidatės gilios sielos moterys, besistengiančios savo elgesiu ir darbais skatinti visuomenės. Rašytoja J. Ivanauskaitė yra išgarsėjusi ne tik savo romanais, bet ir aktyvia veikla už Tibeto laisvę. Praėjusiais metais jai teko patirti, kad Lietuvoje ne visada paisoma žmogaus teisių ir laisvių. J. Ivanauskaitė kartu su kitais taikiais protestuotojais nukentėjo nuo policijos veiksmų per Kinijos vadovo vizitą. Pasak Sugiharos fondo valdybos pirmininko R. Garbaravičiaus, J. Ivanauskaitė buvo nominuota už savo pilietinį ryžtą.

Profesorė I. Veisaitė yra aktyvi visuomenės veikėja. Ji yra viena Atviros Lietuvos fondo steigėjų. Frankfurto knygų mugėje skaitytas jos pranešimas apie lietuvių ir žydų moralinio dialogo galimybes buvo pripažintas pilietinės tolerancijos aktu. Apdovanota specialiu medaliu, I. Veisaitė neslėpė nuostabos ir dėkojo visiems susirinkusiems.

Antrus metus vykstančiose iškilmėse dalyvavo ir praėjusių metų laureatas kunigas Tomas Šernas. Tuomet jis buvo įvertintas už viešą pareiškimą prieš antisemitinius politiko V. Šustausko pasisakymus. Tarp svečių buvo seimo nariai A. Kubilius ir B. Vėsaitė, Kauno miesto meras G. D. Ašmys, Kauno ceremonmeisteris K. Ignatavičius, žydų bendruomenės atstovas E. Zingeris, VDU bendruomenės nariai: rektoriaus pavaduotojas tarptautiniams ryšiams R. Pukelis, mons. P. Vaičiūnas, bei daugelis kitų žymių asmenų.

Drįstu teigti, jog ne vienas iš susirinkusiųjų norėtų būti nominuotas tolerantiško žmogaus titului. Tačiau ko reikia? Kuo žmogus turi būti ypatingas, kad galėtų vadintis tolerantišku visos šalies atžvilgiu? Pasak fondo atstovų, šis titulas skiriamas žmogui, kuris savo veiksmais, viešu pavyzdžiu, stoja prieš ksenofobiją, antisemitizmą, kitatikių ir kitataučių persekiojimą bei radikalizmo apraiškas Lietuvoje.

Milda Zinevičiūtė
Menų i-tas, IV kursas VDU,LT

Leidiniai

Gintauto Iešmanto naujų knygų pristatymas

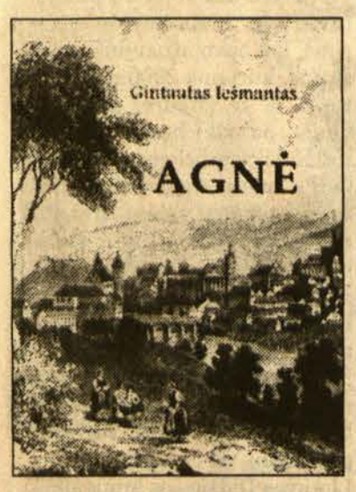

Š. m. sausio 24 dieną Signatarų namuose, Vilniuje, įvyko Kovo 11-osios Lietuvos Nepriklausomos valstybės atstatymo akto signataro Gintauto Iešmanto naujų knygų pristatymas. Pristatyta publicistinė knyga *Kam šypsosi rytdienos saulė* ir poeminis kūrinys *Agnė* apie 1655-1651 m. karą, kai Vilnius pirmą kartą atsidūrė priešų rankose.

Renginio vedėjas ir skaitovas aktorius Petras Venslovas pirmiausia pakvietė tarti žodį renginio svečius. Prof. Bronislovas Genzelis, kritikai Janina Riškutė ir Alfredas Gusčius jaudinančiai aptarė ne tik abu kūrinius, bet ir peržvelgė paties autoriaus gyvenimo įvykius, posūkius ir kelią. Aktoriaus Petro Venslovo skaitytos ištraukos išryškino autoriaus kūrybą.

Valdovų rūmų paramos fondo valdybos pirmininkas Edmundas Kulikauskas teigė, kad fondas parėmė *Agnės* leidybą, nes kūrinio tema yra susijusi su Valdovų rūmais, su tuo laikotarpiu, kai Valdovų rūmai dar stovėjo. Fondas nori paskatinti visuomenę domėtis ir kurti Valdovų rūmų istorijos tema. Fondo valdybos narė Dalia Gruodienė siūlė, kad autorius, būdamas taip pat publicistas, rašytų daugiau šia istorine tema.

Baigiantis renginiui, autorius primiausia padėkojo visiems rėmėjams, kurie padėjo šiai knygelei išvysti šviesą. Išgyvenimų nepalaužtas, Gintautas Iešmantas džiaugėsi, kad Vilniaus pilių atstatymas iš gražių svajonių persikėlė į dabartį ir tarė, jog didžiuojasi esąs lietuvis.

Gausi auditorija pasveikino G. Iešmantą plojimais, gėlėmis ir padėkos žodžiais, linkėdama ištvermės gyvenimo sūkuriuose. **Info.**

Po G. Iešmanto knygos sutiktuvių. Iš kairės: Valdovų fondo narė D. Gruodienė, valdybos pirm. Edmundas Kulikauskas, autorius Gintautas Iešmantas, literatūros kritikė Janina Riškutė, prof. Bronislovas Genzelis, aktorius Petras Venslovas.

Ar įmanoma pataisyti, kai viskas sugedę?

Tokie klausimai kyla skaitant šią knygą, kurios autorius Jonathan Franzen vadinamas geriausiu JAV novelistu dar 40 metų nesulaukiusiųjų rašytojų tarpe.

Kaip *New Yorker* ir *Harper* žurnalų bendradarbis šis autorius pagarsėjo savo knygomis *The 27th City* ir *Strong Motion*. Bet romanas *The Corrections* atnešė jam gausius liaupsinimus, atkreipė ir literatų, ir skaitytojų dėmesį. Kaip knygos aplanko panegyrika (blurb) sako, „šis romanas parodo žiaurų senojo pasaulio vertybių susidūrimą su dabarties seksualizmu, neauklėjamais vaikais, patetiškai besiblaškančia visuomene ir globalinių proporcijų gobšumu". Franzen iš tikrųjų parodo žmonių santykius ir šeimos dramą be sentimentų. *The Corrections* galima drąsiai statyti šalia Thomas Mann *Buddenbrooks* , sako literatai, o tai jau tikrai svari pagyra!

Romaną sudaro septynios dalys: Beveik kiekviena jų galėtų būti atskira knyga. Į visumą šias dalis jungia vienos amerikiečių šeimos istorija, prasidėjusi prieš gerą pušimtį metų JAV Vidurio Vakaruose, kada Alfred Lambert vedė Enid ir susilaukė trijų vaikų: Gary ir Chip — sūnūs, Denise — dukra.

Pasakojimas prasideda dabartyje, 90-tame dešimtmety, kada Alfred ir Enid, gerokai senstelėję, gyvena mažame St. Jude miestelyje. Vaikai jau seniai visur išsibarstę, ir didžiausias Enid troškimas juos ir anūkus susikviest Kalėdoms. Šis, atrodo, paprastas jos pageidavimas sutinka kartais kvailas, kartais graudžias ir net juokingas kliūtis. Nuo čia pradeda riedėt Lambert šeimos istorija, daugiausia autoriaus gabiai įjungiamais „atbuliniais" bėgiais praeitin. Visų trijų Lambert vaikų gyvenimai skaitytojui atsiskleidžia per autoriaus visaregį žvilgsnį ir pačių veikėjų šokiruojančius, trūkinėjančius atminimus.

Nepaisant šio krašto galimybių ir vaikystės pasiturinčioje šeimoje, Lambert vaikai išaugo į tuos „ugly Americans" — epitetas, kurį dažnai mėgsta vartot europiečiai ir kitų pasaulio šalių gyventojai.

Vyresnysis sūnus Gary, sėkmingas vieno banko viceprezidentas, vedęs turtingą, gražią Caroline, trijų sūnų (Aaron, Caled ir Jonah) tėvas, šaunaus namo prestižiniam rajone savininkas, suirzęs hipochondriakas, kankinamas depresijos, žmonos ir vaikų ironizuojamas, šeimoje neturįs jokio autoriteto. Patetiška figūra. Nors jį kankina vaikų atžarumas ir visiškas neklausymas, bet bailūs bandymai auklėjimo srityje sutinka tik ironiškas žmonos pastabas ir vienbalsį vaikų paaiškinimą — mama leido! Mama sakė — galiu! Autorius tokius momentus aprašo su visais išoriniais ir vidujiniais niuansais.

Irzliausias ir pikčiausias nesutarimas Gary šeimoje nuolat iškyla Kalėdų metu, kada jas švęsti „reikia" su Gary tėvais. Caroline jų nepakenčia, ypač uošvės Enid. Susitikusios abi badosi aštriais ironijos spygliais, kurie labai žeidžia Gary. Kada Enid, vedama motiniškų jausmų, pakviečia savo nesimpatinguosius vaikus praleist Kalėdas tėvų namuose, Gary šeimoje kyla įtmpa. Patetiški Gary bandymai žmoną perkalbėti, tik padidina sarkazmą, melavimą, atšiaurumą iš jos pusės, o kaltinantį, įkyrų graužimą — iš jo. Žinoma, Gary pralaimi prieš pagrindinį Caroline ginklą — seksą.

Jaunesnysis sūnus Chip dar nemalonesnis tipas. Tai gabus jaunas vyras, tačiau taip pavergtas lytiškumo, kad dėl tų savo apetitų tenkinimo su tokio pat gyvenimo būdo studente, praranda profesoriaus-asistento vietą ir neblogą algą Connecticut valstijos kolegijoj. Kurį laiką pasiblaškęs be darbo (studentės meilužės pamestas), galų gale susiranda šiokį tokį pragyvenimo šaltinį, kaip korektorius mažoj spaustuvėj. Priedo, be atlyginimo, bendradarbiauja bulvariniam laikraštėly, kuris pasižymi straipsniais, kaip „Kūrybingas svetimavimas"... Kadangi be nuolatinio lytinio santykiavimu Chip negali gyvent labiau, negu be valgio, įsigyja naują meilužę Juliją, filmų prodiuserės Eden sekretorę. Juliją jis susipažįsta, bandydamas laimę, kaip filmų skripto rašytojas. Jo skriptas apie „nesuvaržytą malonumų ieškojimą bei racionalumo subversija" yra toks kvailas ir menkavertis, kad net daugiau kaip metams praėjus, prodiuserė Eden neduoda eigos, nors Eden propaguojami filmai, retai užsitarnauja vieną „žvaigždutę". Dėl nesėkmių Chip kaltina tėvus.

Kada ir Julija jį pameta, Chip blaškosi kaip koks šiaudas kasdienybės srovėj, kol visai netikėtai, per Eden malonę, suranda išsigelbėjimą — Gitaną Misevičių iš Lietuvos!

Ši knygos dalis lietuviui skaitytojui pasidaro gerokai įdomi, jeigu jis įstengia nepasipiktinęs „nuryt" autoriaus piešiamą, totaliai neigiamą Gitaną (buvusį ministrą-deputatą, biznierių-mafijozą) ir pačią Lietuvą: menką, skurdžią, tvarkytis nemokančią, apsėstą savanaudžių biurokratų, apgavystėmis pralobusių milijonierių, nepilnamečių prostitučių, nuolatinių ekonominių skandalų ir TV laidose nešvankybėmis ir keiksmais besidrapstančio prezidento Vitkūno (?!). Įdomu būtų sužinoti, ar autorius gyveno Vilniuje, ar tik rinko žinias apie Lietuvą iš vienašališkai tamsių šaltinių. Viena tik aišku, kad jis gerai susigaudo kompiuterinėse didelio masto apgavystėse ir moka jas aprašyti iki nuobodumo. Tais talentais autorius dosniai apdovanoja Chip ir Gitaną, kurie vienas į kitą panašūs, kaip dvi pikto pinigo pusės. Skirtumas tarp Amerikos ir Lietuvos, anot Chip, yra tas, kad Amerikos turtuoliai suvaldo neturtinguosius protą mulkinančiomis ir dvasią žudančiomis pramogomis, O Lietuva — žiauriais „susidorojimo" grasinimais.

Trečioji Lambert atžala, dukra Denise, amoralumu neatsilieka nuo brolių. Turėdama verslo gabumų, tik baigusi vidurinę mokyklą, pradėjo dirbt Midland Pacific gelžkelio bendrovėje braižytojų skyriuje, kopijuodama signalų diagramas. Čia, susipažinusi vieną vyresnio amžiaus, vedusį bendradarbį, nutaria „prarast nekaltybę", nes, veikiama kažkokio kvailo „gailestingumo", nori jį „paguosti"... Vėliau Denise išteka už seno restorano savininko, nes domėjosi ir studijavo kulinariją. Nors su seniu Emil jos gyvenimas nusistovėjo ir kulinariniai sugebėjimai klestėjo, tačiau Denise nerimo, nuobodžiavo, išsiskyrė. Kaip sakoma, iš lengvo (tuščio) gyvenimo ėmė kažko ieškoti, susirado... meilužę. Nauja Denise „meilės auka" — jos viršininkas Brian ir jo žmona Robin. Šiai naujai ir dar makabriškesnei „draugystei" autorius skiria ilgų sakinių, filosofavimų ir „kūno troškulių" aprašymo 50 psl.! Galų gale Denise pasiunčia broliui Chip „e-mail": „Bosas atleido mane iš darbo, nes gulėjau su jo žmona..."

Pagaliau, po 458 psl., autorius priveda šią nesimpatingą, piktą ir pasimetusią šeimą iki Kalėdų, kurių taip laukia motina Enid, įnirtusiai trokšdama sukviest vaikus ir anūkus prie šventiško stalo. Nors savaitei, nors kelioms dienoms... Stebėtina, kad vaikai vis dėlto susirenka tėvų namuose, kurių nemėgsta (tik ne anūkai ir marti Caroline, įvairiais melavimais išsisukusi iš viešnagės). Atsiranda net Chip iš Lietuvos (kur vyksta perversmas, ir prez. Vitkūnas mobilizuoja tankus!) Iš suirutės Chip (tą patetišką amerikoną, kaip Gitana jį vadina) išbelbsti jo draugai mafijozai — Gitanas, Aidaris ir Jonas, nuvežę iki Lenkijos sienos.

Nepaisant motinos Enid nervingo entuziazmo, Kalėdų, ruoša, tartum užkeiktas ratas, vis didėjančiu tempu rieda į vis didėjančius šeimos nesusipratimus, į nesusikalbėjimo, irzlumo pakalnę. Tėvas Alfredas vis labiau ir labiau grimsta į Alzheimer ligos patamsius; sadistiškas Denise bandymas motinai papasakot apie savo lesbijietiškus nuotykius; Gary, radęs tėvo revolverį, broliui aiškina, kad tėvui būtų geriau šaltą naktį praleist lauke su degtinės buteliu, negu išsitaškyt smegenis motinai matant; Chip galvoja, kad Lietuva jam geriau patinka, negu visi Amerikos investuotojai, kuriuos jis su Gitanu apgavo, o motina Enid, kaip išgąsdinta višta, patetiškai puldinėja nuo vieno prie kito, beviltiškai bandydama sudaryt „šventišką nuotaiką". Jie visi, tartum pelės spąstuose, daužosi, kandžiodami vienas kitą. Kalėdų šventės (baisi šventės parodija) baigiasi, tėvą paguldant į ligoninę. Tik jaunesnysis sūnus Chip lanko kliedintį tėvą. Čia autorius leidžia sūnaus širdy suplevent žmogiško gailesčio liepsnelei ir nuliet ašarą, matant Alzheimer ir Parkinson ligų tampomą tėvą.

Knyga baigiasi Alfred Albert mirtimi slaugos namuose. Enid Lambert lengvai atsidūsta, nes, štai, ji sulaukusi 75 metų dar galės „to make changes and corrections" savo gyvenime. Su ja atsidūsta ir skaitytojas, vedžiotas tamsiais knygos veikėjų dvasios užkaboriais, stebintas jų nežabotais egoizmais, šokiruotas nesutramdomais apetitais per 585 sunkiasvorius puslapius.

The Corrections — šių dienų amerikietiškos šeimos dezintegracijos veidrodis. Lambert šeima — vartotojų visuomenės atstovai. Tai savo apetitų nelaisvėje surakinti žmonės, patetiškai įsitikinę savo „laisve", godžiai, be atrankos ir sąžinės (kas tai?) naudotis viskuo, ką siūlo šių dienų „gausybės ragas". Malonumas — jų dievas, reikalaująs patenkinimo. Būtų tai savas ar svetimas kūnas, finansinės apgavystės, maistas ar narkotiškas vaistas, tėvų-vaikų, vyrų-žmonų melai ir neištikimybės. *The Corrections* — materialinėmis gėrybėmis persotintos visuomenės portretas be retušavimo ir švelninančio apšvietimo. Tai gąsdinantis paveikslas lipniame liūną braidančių „mirusių sielų". Labiau „mirusių", negu Gogolio romane. Ką ir kaip čia begalima „koreguoti", kokį lieptą per liūną nutiesti?

Webster's New Collegiate žodynas „corrections" sąvoką apibūdina, kaip klaidos ištaisymą, trūkumo pašalinimą, nubaudimą, blogo-amoralaus charakterio neutralizavimą. Kurį iš šių koregavimo rūšių autorius siūlo, neaišku. Jis tik išryškina šiuolaikinės visuomenės (Lietuvą įskaitant) gyvenimo juoduosius faktus. Šį romaną perskaičius kyla klausimas, ar jau tikrai numarinta 21-jo amžiaus žmogaus siela? Ir baisu sužinot atsakymą...

Nijolė Jankutė

Laimi ir teisingumas

„Kartais laimi ir teisingumas, nors atrodytų bejėgis, o supergalybės jėga turi pasitraukti. Tokie reti atsitikimai gerina pasaulį".

Vytautas Landsbergis.

Vytautas Landsbergis. *Būta ir pasakyta.* Mintys. Sudarė Liučija Jasiukevičiūtė. Išleido „Pasviręs pasaulis", Vilnius, 2002. Leidyklos adresas: Erfurto 48-18, LT-2043, Vilnius; e-paštas **tango@takas.lt**

Šioje knygoje daugiausia vietos skirta apmąstymams, prasidėjus Atgimimo sąjūdžiui. Vytautas Landsbergis savo jautria mąstysena buvo seniai žinomas kūrybinei lietuvių inteligentijai. Tėvynės sąvoka jam buvo šventa, įskiepyta šeimos auklėjimo. Į skaitytojų širdis atėjęs, kaip M. K. Čiurlionio meno tyrinėtojas ir aiškintojas, jis buvo žinomas ir savo aiškia nusistatymo linija apie tautą, jos kultūrą ir palikimą. Ne atsitiktinai atsidūręs politikos verpete, jis, kaip nė vienas veikėjas, 1988-1992 m. Lietuvos įvykiams turėjo lemiamos reikšmės.

Knyga — tai audringųjų metų minčių kronika. Joje nereikia ieškoti veikėjų vardų, kurie vienas po kito kilo ir krito politinių įvykių arenoje, kuri keitėsi per daug greitai. Net jeigu ir tų vardų nepasakyta, aiškiai žinai, kaip tas asmuo veikė svarbiausiais istoriniais momentais. Būdamas pačiame įvykių centre, V. Landsbergis mintis apie istorinius Lietuvos laisvinimosi momentus rašė paprastuose poperėliuose, knygų pakraščiuose, nes kitaip nebuvo laiko. Įvykiai, kurie keitė Lietuvos žmones ir pasaulio istoriją, keitėsi greičiau, negu juos buvo galima užregistruoti.

Knygoje surinktos mintys parodo, kas vyko nuo 1988-ųjų iki dabar. Daug vietos skirta Lietuvos Sąjūdžiui, kilusiam iš partizaninio kapo priminimo, iš šūkio-gelbstime tėvynę, jos praeitį ir ateitį. Tai jis, Landsbergis, siaubingiausiomis sausio dienomis ieškojo telefonais M. Gorbačiovo: „Pasakykite jam tai, ką jis tikriausiai žino, nes visas pasaulis jau žino, kad Vilniuje sovietų kariai žudo žmones. Prezidentas atsako už jų veiksmus. Jeigu jis gali tai sustabdyti, tegul sustabdo tuoj pat". Ir prisimena, kad „jau kitą naktį tarybinės tarpininkavimo delegacijos narys V. Fotejevas informavo prezidentą M. Gorbačiovą: „Lietuvoje priešpriešais stovi dvi pagrindinės jėgos — teisėta Respublikos vyriausybė ir sovietų kariškiai". Taip buvo paliudyta dviejų valstybių, o ne dviejų vietinių grupių, ne tariamai suskilusios visuomenės grupių, konfrontacija. Galutinai šį sovietų propagandos mitą perbraukė Lietuvos plesbicitas.

Daugelyje knygos vietų randame svarbių istorinių momentų, pavyzdžiui, kai iš atsibudusios Rusijos ėjo laiškai su sveikinimais ir laiminimais — „tik nepasiduokite, paskui jus eina kiti, o Maskvos demonstrantai elgiasi kaip lietuviai". (145 psl.) Prisimename garbingojo Rusijos disidento akad. N. Sacharovo našlės Jelenos Bonner žodžiai, kad Kovo 11-toji buvo Sovietų Sąjungos galas. Maskvos pučo dienomis, kada visas pasaulis stebėjo sovietijos agoniją, minčių autorius rašo: „Atsimenu, kai Amerikos Kongreso delegacija Vilniuje paklausė, ką norėtume jiems patarti ar ko paprašyti, atsakymas išsprūdo kaip žvirblis iš saujos — paremkite Jelciną" (163 p.). O tuo pačiu metu Vakarai stengėsi spausti sukilusias tautas patarimais nepakenkti Gorbačiovui, kuriam ir taip yra sunku.

Daug minčių skirta istoriniam lūžiui įvykus — 1988-ųjų metų Katedros aikštėje, Vingio parke, Baltijos kelyje, Sąjūdžio gimimui. Sąjūdis kilo iš 1949 m. Vasario 16 d. deklaracijos, kurią už okupuotą tautą pasirašė vienintelė teisėta Lietuvos partizaninė vadovybė. Jis kilo iš atminimo Rainių, Panerių, Klepočių, Baltijos kelio; Sąjūdis kilo iš žodžio Tėvynė. „Sąjūdis buvo daugialypis. O šiandien, iš laiko atstumo, vis geriau matomas jo dvipusis, kits kitą papildantis, turinys. Sąjūdis veikė politiškai, reiškėsi kaip tautos priemonė politiniam tikslui pasiekti. Tas tikslas buvo — nepriklausomybės atgavimas". (123 p.)

Šioje minčių santraukų knygoje nemaža istorinių vardų — J. Basanavičiaus, V. Kudirkos, St. Lozoraičio, N. Sacharovo, I. Solženycino, eilės disidentų ir kitų. Nušviesti buvę pavojai, kuriuose svarbiausia buvo nepasitraukti, išsilaikyti, kad sutriuškinimo atveju ne viską galėtų sugrąžinti į buvusią sovietinę sistemą. Primena, kaip Sąjūdžiui sukvietus žmones iš visos Lietuvos, kagėbistai grasino, virš galvų skraidė malūnsparniai, o žmonės atsakė — nesitrauksime. Sąjūdis, kreipdamasis pagalbos į žmones sakė: ateikite paremti savo valdžią, nes kitaip galite turėti svetimą.

Vytautas Landsbergis pasirodo, kaip įžvalgus politikas geram dešimtmečiui į priekį. Jis primena Mr. Gorbačiovo pajuoką, kad „visas pasaulis juokiasi iš jūsų svajonių turėti savo valstybę; mes jums neleisime ir niekas jūsų neparems". Jau 1991 metų viduryje buvo pasirašyta sutartis Maskvoje tarp Lietuvos Respublikos ir Rusijos Federacinės Soc. Respublikos dėl tarpvalstybinių santykių pagrindų. Kaip šiuolaikiškai skamba jo mintys dėl NATO. „Nepraraskime valios; galimybės ir progos jungtis į svarbiausią tarptautinio saugumo struktūrą — NATO. Tam turime šiandien pakankamai realų įdirbį ir palankumo įvairiose šalyse, ir tai reikštų, kad Kovo 11-tos žygis bus užbaigtas, jokia vakarykštė jėga mūsų nebeatgręš atgal" (184 p.).

Vytautas Landsbergis yra daugelio straipsnių (apie penkis tūkstančius) autorius, įžvalgus politinių, kultūrinių ir visuomeninių įvykių aiškintojas. Knyga *Būta ir pasakyta* viena pirmųjų Lietuvos politikų parašytų istorijų apie vieną svarbiausių Lietuvos istorinių momentų — nuo 1988 metų Sąjūdžio užgimimo iki pat dabar, kai Lietuva jau pakviesta įsijungti į NATO.

Knyga susideda iš 12 skyrių, kuriuose, šalia samprotavimų apie laisvę, tėvynę, tautą, kultūrą, Sąjūdį, Tėvynės sąjungą, yra sava patirtis ir kitų nuopelnai pažymėti. Tai labai kultūringo, aukšto intelekto žmogaus pasakyta istorinė tiesa. Kol kas niekas iš svarbiųjų Lietuvos politikų dar nepasakė savo patirties. Gal jie ne visi buvo tą naktį prie Parlamento, Spaudos rūmų ar Televizijos bokšto...

Knyga išleista leidyklos „Pasviręs pasaulis", kuri leidžia kultūrinę, istorinę literatūrą. Liučija Jasiukevičiūtė, dirbusi su autoriumi, surinko, išsaugojo ir sudėliojo autoriaus mintis į šį rinkinį, kuris savo aštrumu ir politinių įvykių raidos aprašymu yra mums istorinė dovana.

Regina Gasparonienė